

De Gemmekebiografie van Nanda van der Zee *zorgvuldig verzwegen*

Bijlage bij de [De zaak Ad van Liempt](#)

© samenstelling Bart FM Droog, 16 september 2019

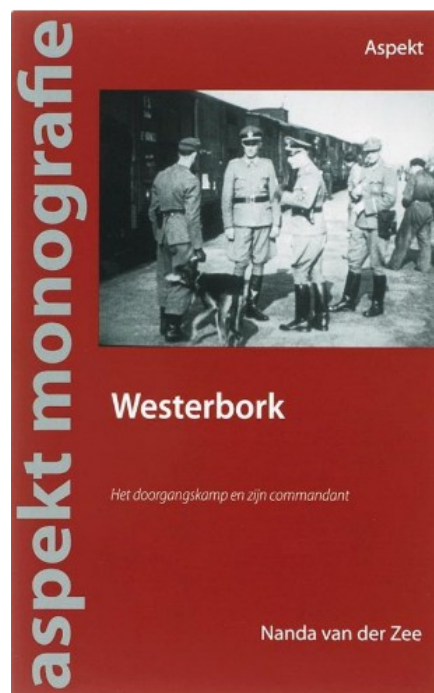
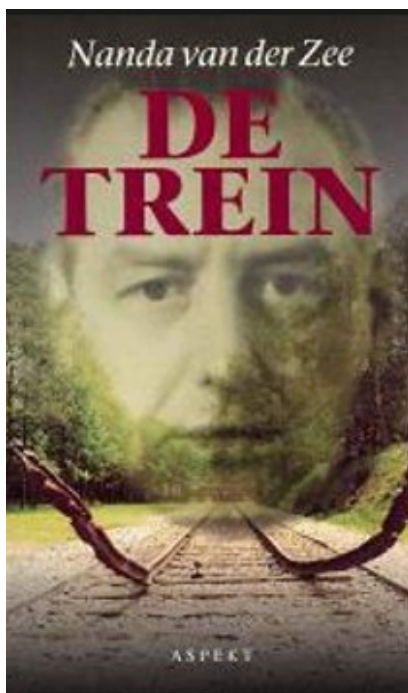
[Droog Magazine](#), 2019

inhoudsopgave

(tekst in blauw is aanklikbaar)

[Inleiding](#)
[Plagiaat op Nanda van der Zee?](#)
[Beknopte bibliografie](#)

Inleiding

Geschiedschrijver, biograaf, romancier, dichter, jeugdboekenschrijver en vertaler Nanda van der Zee (1951-2014) was de eerste biograaf van Albert Gemmeker, de SS-commandant van kamp Westerbork.

De eerste druk van haar Gemmeker-biografie verscheen onder de titel *De trein* (2003).¹

De tweede druk, met voorwoord van Dirk Mulder, had de treffender titel *Westerbork. Het doorgangskamp en zijn commandant* (2006). Een herdruk hiervan verscheen in 2016.

Nanda van der Zee is vooral bekend geworden met *Om erger te voorkomen. De voorgeschiedenis en uitvoering van de vernietiging van het Nederlandse jodendom tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Meulenhoff, 1997; [9de] druk 2011), waarvan ook een Duitse vertaling verscheen. Volgens Van der Zee was het hoge percentage aan omgekomen Nederlandse Joden mede te wijten aan de laffe houding van koningin Wilhelmina en de Nederlandse elite.² Dat riep hele felle reacties op, in het bijzonder van Hans Blom³, directeur van het RIOD/Niod en een van de wegbereiders van het 'nivelleren', en Cees Fasseur, schoothondje van de Oranjes.⁴

- 1 Zie o.a.: Richard Toes. Beschaafde boef van Westerbork. Nanda van der Zee stelt positieve beeld van kampcommandant Gemmeker bij. Reformatorisch Dagblad, Apeldoorn, 05-05-2004. <https://www.digibron.nl/search/detail/012dc623d90b25dec910e32b/beschaafde-boef-van-westerbork>
- 2 Janneke Jorna. Nanda van der Zee (1951-2014). 'De geschiedschrijving lag vast en haar doel was om die los te wrikken'. *Historisch Nieuwsblad*, Utrecht, 02-04-2014. <https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/32961/nanda-van-der-zee-1951-2014.html>
- 3 Hans Blom. Een droevig boek. RIOD-directeur vindt *Om erger te voorkomen* totaal mislukt. *Historisch Nieuwsblad*, Utrecht, 2/1997. <https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/5628/een-droevig-boek.html>
- 4 Jeroen van der Kris. 'Fasseur beschuldigt mij van iets heel ergs.' NRC Handelsblad, Rotterdam, 24-02-2001. <https://www.nrc.nl/nieuws/2001/02/24/fasseur-beschuldigt-mij-van-iets-heel-ergs-7531508-a1144498>
Elisabeth Lockhorn. Cees Fasseur: 'Misschien werk ik wel door omdat ik bang ben dat die oorlog alsnog gaat opspelen.' *Vrij Nederland*, Amsterdam, 14-03-2016. <https://www.vn.nl/cees-fasseur-elisabeth-lockhorn-2002/>
Liesbeth van Huit. Herinneringen van de biograaf van koningin Wilhelmina. Reformatorisch Dagblad, Amersfoort,

Nanda van der Zee was ook de biograaf van Jacques Presser⁵, dé chroniqueur van de Jodenvervolging in Nederland.

Wat betreft Nanda van der Zees Gemmekerbiografie: Ad van Liempt is in hoge mate schatplichtig aan haar, al blijkt dat niet bepaald uit *diens* Gemmekerbiografie: in de tekst komt ze maar één keer voor, in hoofdstuk 5:

“De schrijfster Nanda van der Zee wees erop dat Gemmeker, nog maar kortgeleden een 'onopvallende grijze klerk uit Düsseldorf, gevoel had voor uiterlijkheid, voor show: 'Hij, die zo ontvankelijk was voor theater, schafte zich een mosgoen uniform, hoge laarzen en handschoenen aan. Op zijn heup droeg hij een pistool en in zijn hand een rijzweep. Ter complementering van zijn aanzien als hoofdrolspeler volgde hem zijn jachthond, waar hij ook ging.'[24]”

En bij noot 24 staat vermeld: Nanda van der Zee. *De trein*, Soesterberg, 2003, p. 56.

Nu is dit een hele rare verwijzing. Want waarom gebruikte Van Liempt de eerste druk van de Gemmekerbiografie van Nanda van der Zee? En niet – zoals gebruikelijk – de laatste, met de meer verhelderende titel *Westerbork. Het doorgangskamp en zijn commandant?*

Gezien het gegeven dat Van Liempt er alles aan gedaan heeft de indruk te wekken dat zijn Gemmekerbiografie de *eerste* was, zoals al gesignaleerd door Lodewijk Brunt⁶, stelt deze malle verwijzing bepaald niet gerust.

De enige andere noot die naar de Gemmekerbiografie (p. 56) van Van der Zee verwijst is noot 49, in hetzelfde hoofdstuk. Dat lijkt alleen op dit fragment te slaan:

'Voor het meest onbeduidende vergrijp werd men op transport gesteld. Geruisloos was zijn straf.'

Dan noemt hij in zijn literatuurlijst Van der Zees boek, natuurlijk de eerste druk, and *that's it*.

06-03-2017.

<https://www.rd.nl/boeken/herinneringen-van-de-biograaf-van-koningin-wilhelmina-1.1380341>

5 1899-1970. Zie: M.E.H.N. Mout, 'Presser, Jacob (1899-1970)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn1/presser> [12-11-2013]

6 Lodewijk Brunt. Promotie van Ad van Liempt, een farce. Lodewijk Brunt.nl, Amsterdam, 26-06-2019. <http://www.lodewijkbrunt.nl/promotie-van-ad-van-liempt-een-farce/>

En dat is behoorlijk vreemd. In elke fatsoenlijke biografie staat de biograaf uitgebreid stil bij eerdere studies die gewijd zijn aan de centrale figuur. 'Het in gesprek gaan met je voorgangers', heet dat. Van Liempt is dat gesprek niet aangegaan.

Plagiaat op Nanda van der Zee?

Sommigen zeggen dat plagiaat in historische werken eigenlijk niet kan voorkomen. Je hebt nu eenmaal vaststaande gegevens, die in elke studie terug zullen komen. Wie over kamp Westerbork of zijn commandant schrijft ontkomt er niet aan te melden wanneer het kamp geopend werd, wat de verschillende functies waren, hoe de achtereenvolgende commandanten heten, hoeveel treinen er vertrokken, hoeveel Joden er gevangen zaten, wanneer het kamp bevrijd werd, etcetera.

Dat betekent dat elk boek over Westerbork en/of Gemmeker overlap met eerdere werken en deze twee onderwerpen zal hebben.

Maar... omdat er ruim honderdduizend mensen gevangen hebben gezeten in het kamp, en in elk mensenleven veel verschillende dingen gebeuren, is een grote overlap aan exact dezelfde incidenten zeer verdacht. En dat is precies wat er aan de hand is met de Gemmeker-biografie van Van Liempt en de eerdere Gemmekerbiografieën van Nanda van der Zee, Lotte Bergen en de eerdere kamp Westerbork-studie (deels ook een Gemmekerbiografie) van Frank van Riet en Eva Moraals proefschrift.

En hoe 'toevallig' is deze overeenkomst?:

Nanda van der Zee. Hoofdstuk 5: "Gemmeker, de ongekroonde koning van Westerbork."

Ad van Liempt. Hoofdstuk 7: "De koning vermaakt zich."

Van Liempt heeft, zoals Lodewijk Brunt al vaststelde, zijn voorgangers onder de grond geschoffeld, "alsof ze nooit bestaan hebben".⁷

Door wat zij na tijdrovend onderzoek achterhaalden, kon Van Liempt, door hun werk door elkaar te husselen en te parafaseren, met overname van de bronvermeldingen die hem door zijn illustere voorgangers waren aangereikt, pretenderen dat hij alles zelf ontdekt. *Quod non*.

Was Van Liempts Gemmekerbiografie alleen een populair pulpboekje geweest,

---

⁷ Ibidem.

dan was hij met dit bedrog weggekomen. Want door af en toe en ogenschijnlijk lukraak naar Nanda van der Zee en anderen te verwijzen, had hij zich, auteursrechtelijk gezien, wellicht succesvol kunnen verdedigen. Maar Van Liempts biografie is niet alleen een pulpboekje; het is ook een proefschrift. En daarvoor gelden heel wat striktere regels.

Ten eerste: de Rijksuniversiteit Groningen stelt, in de regels betreffende plagiaat:

“In wetenschappelijke teksten word je geacht om bij gebruik van ander-mans gedachtegoed, ook als je het samenvat of anders onder woorden brengt, je bronnen eerlijk te vermelden. Het verwijzen naar een bron moet je ook beschouwen als een blijk van respect en een beloning voor andermans inspanning en prestaties.”⁸

Is de wijze waarop Van Liempt verwijst naar Nanda van der Zees Gemmeker-biografie een blijk van respect en beloning voor haar inspanning? Ik waag het te betwijfelen.

Dan is er ook nog eens de 'Gedragscode voor promovendi.' Daarin staat:

“1.3. - Door correcte bronvermelding wordt duidelijk gemaakt welke de intellectuele herkomst is van de geciteerde of geparafraseerde teksten (...).”⁹

Is de manier waarop Van Liempt verwijst naar Nanda van der Zee correct? Als 't alleen Nanda van der Zee zou hebben betreft, dan zou ik zeggen: slordigheidje of foutje. Maar de manier waarop Van Liempt naar andere bronnen verwijst, is een sterke aanwijzing voor het gegeven dat dit geen incidentje is, maar iets structureels.

Tot slot. Lodewijk Brunt merkte op:

“Nanda van der Zee wijdt uitvoerig aandacht aan Gemmeker’s stiefkleinzoon Heiko¹⁰ (door Van Liempt Heico genaamd): die twee konden het uitstekend met elkaar vinden; en Heiko had zowel een joodse moeder als een joodse vader. (...) Van der Zee heeft ook scherp gekeken naar de film over Westerbork die Gemmeker heeft laten

---

8 Id.

9 Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening. Blz 5.

10 Zowel Nanda van der Zee als Ad van Liempt wisten hem niet bij de juiste naam te noemen. De tweede Gemmekerbiograaf, Lotte Bergen, wist dat wel: Heiko Schaldach. Bij Van der Zee was het 'Heiko Schalbach', bij Van Liempt 'Heiko Schaldach'- de naamsfout bij Van Liempt is, volgens de plagiaatregels van de RuG, overigens een plagiaatindicator.

maken. Ze wijst op de nauw verholen pogingen van de filmer om ondanks de zware censuur te laten zien dat het om een strafkamp ging en niet op een vrolijk soort vakantieparadijs dat Gemmeker graag had willen laten zien. In Van Liempt geen woord over de inhoud, hij verliest zich in gebabbel over filmcamera's en andere omstandigheden waaronder gefilmd moest worden. Van der Zee, door Van Liempt met dedain aangeduid als 'schrijfster', laat ook het protserige karakter van Gemmeker zien, ze typeert hem als een *pasja*, een *roi fainéant* en licht dat toe aan zijn theatrale verschijning. In het proefschrift van Van Liempt dringt iets van die typering door, hoofdstuk 7 heet *De koning vermaakt zich*.

Maar alweer ontbreekt een bronvermelding en in tegenstelling tot Van der Zee doet de auteur geen poging om de beeldspraak toe te lichten. Het hoofdstuk bestaat uit een handvol paragrafen zonder enig onderling verband. Het babbelgehalte reikt soms tot in de hemel."¹¹

Naar [inhoudsopgave](#).

Beknopte bibliografie

Nanda van der Zee. *Jacques Presser. Het gelijk van de twijfel. Een biografie.* Balans, Amsterdam, 1988. 325 p., [8] p. 2de heziene druk 2002.

Nanda van der Zee. *De kamergenoot van Anne Frank.* Lakeman, Amsterdam, 1990. 104p. Over Fritz Pfeffer (1889-1944) en Anne Frank (1929-1945). 1e [=2de]druk 2001 bij Aspekt, Soest. 2De [=3de] druk 2015.

Engelse vertaling: *The roommate of Anne Frank.* Translated from the Dutch by Cees Endlich. Aspekt, Soesterberg, 2003. 94p. 2de druk 2015.

Nanda van der Zee. *Om erger te voorkomen. De voorgeschiedenis en uitvoering van de vernietiging van het Nederlandse jodendom tijdens de Tweede Wereldoorlog.* Meulenhoff, Amsterdam, 1997. 287p. 2de druk 1997, 4de druk 2000, 5de druk 2001, 6de druk 2003, 7de uitgebreide druk 2008, herdruk (8ste druk?) 2011, herdruk in grote letter (9de druk) [2015]. . Duitse vertaling: "*Um Schlimmeres zu verhindern...*" *Die Ermordung der niederländischen Juden. Kollaboration und Widerstand.* Aus dem Niederländischen von Bram Opstelten. Hanse, München [etc.], 1999. 343p.

Nanda van der Zee, *De trein.* Aspekt, Soesterberg, 2003. 128p.

2de druk onder de titel: *Westerbork. Het doorgangskamp en zijn commandant.* Met een inleiding van Dirk Mulder, 2006, 128p. De 2de druk van deze versie 9dus eigenlijk de 3de druk) verscheen in 2016.

Lies Auerbach-Polak, Betty Bausch-Polak [in samenwerking met] Nanda van der Zee. *Bewogen stilte. Oorlogsherinneringen van twee zussen.* Ten Have, Kampen, 2004. 117p.

Nanda van der Zee *De oorlog na de oorlog. Herinneringen van een politieman.*

Ten Have, Kampen, 2006. 143p. Neerslag van gesprekken met Ben Endlich (1916-?), over Tweede Wereldoorlog en Politionele Acties.

Naar [inhoudsopgave](#).